

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Ю.В. Маслова**

**ОСНОВИ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗНАНЬ**

**Методичні рекомендації до вивчення дисципліни**

**(для студентів всіх спеціальностей)**

Одеса

Фенікс

2022

УДК 101.1  
Ф56

**Рекомендовано навчально-методичною радою  
Міжнародного гуманітарного університету  
протокол № 1 від 19.09.2022**

**Автор:**

**Маслова Ю.В.** – кандидат мистецтвознавства, доцент Міжнародного гуманітарного університету.

**Рецензенти:**

**Легенький Ю.Г.** – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри мистецтвознавства Київського Національного університету культури та мистецтва;

**Бровко М.М.** – доктор філософських наук, професор, кафедри суспільних наук Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського.

**Маслова Ю.В.**- Одеса:, 2022.

Методичні рекомендації з курсу «Основи Філософських знань» розроблені відповідно до навчального плану і складаються з навчальної програми курсу, методичних рекомендацій із проведення практичних занять, підготовки до іспиту, завдань для самостійної роботи, списку рекомендованої літератури. Вивчення дисципліни « Основи філософських знань» завданням якої є забезпечити загальну теоретичну й практичну підготовку здобувачів з питань актуальних проблем генезису наукової методології і її історії, формування парадигми наукового мислення, досягнення основних напрямків розвитку філософії науки, її становлення в рамках світової та вітчизняної філософської думки. Набуті знання, уміння та навички бакалаври зможуть застосувати у

подальшому вивченні навчальних курсів професійного та філософського спрямування.

Матеріали призначені для бакалаврів всіх факультетів Міжнародного гуманітарного університету.

## 1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна **Основи філософських знань** це загальність буття (природного та культурного) базоване на науково-бездоганній методології розкриття гуманістичного смислу і призначення філософії як квінтесенції духовного розвитку людства, як науки і форми суспільної свідомості через вивчення історії виникнення і розвитку філософської думки та розгляду основних теоретичних проблем філософії. Дисципліна завданням якої є забезпечити загальну теоретичну й практичну підготовку здобувачів з питань актуальних проблем генезису наукової методології і її історії, формування парадигми наукового мислення, осягнення основних напрямків розвитку філософії науки, її становлення в рамках світової та вітчизняної філософської думки. Курс «Основи філософських знань» переплітається з дисциплінами: логіка, етика діалогу, технічна естетика, релігієзнавство: світові релігії, історія української культури, які поглиблюють філософські знання здобувачів, зосереджуючи увагу на прикладних аспектах сучасних філософських концепцій.

Методичні рекомендації містять плани лекцій, що дає можливість студентам заздалегідь ознайомитися з основними положеннями кожної з них. Здобувачам надаються завдання для самостійної роботи та для практичних занять, які повинні поглибити знання, що були отримані під час лекцій.

Відпрацювання тем студентами відбувається на консультаціях в індивідуальному порядку згідно встановленого графіку за матеріалами, які викликають певні труднощі в їх засвоєнні, або відпрацьовуються пропущені студентом відповідні лекції чи практичні заняття.

Навчальна дисципліна «Основи філософських знань» вивчається протягом одного семестру, в загальному обсязі 90 годин: аудиторної роботи – 42 години, з яких лекції – 28 годин, практичні заняття 14 годин; самостійна робота 48години.

На консультаціях згідно зі встановленим графіком опрацьовується складний для засвоєння навчальний матеріал.

Пропущений матеріал здобувачі вивчають самостійно; контроль засвоєння матеріалу при цьому здійснюється у формі співбесіди у час, призначений для проведення консультації, та в порядку, визначеному положенням про РСО.

Методика оцінювання рівня засвоєння матеріалу навчальної дисципліни передбачає використання рейтингової системи оцінювання. Шкала оцінювання – університетська. Формою семестрового контролю є усний диференційований іспит.

## 2.3.ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Навчальна дисципліна **Основи філософських знань (релігієзнавство, соціологія)** це дисципліна, завданням якої є забезпечити загальну теоретичну й практичну підготовку здобувачів з питань актуальних проблем генезису наукової методології і її історії, формування парадигми наукового мислення, досягнення основних напрямків розвитку філософії науки, її становлення в рамках світової та вітчизняної філософської думки.

**Метою вивчення «Основи філософських знань»** - є забезпечити засвоєння специфіки філософського досягнення дійсності; ознайомити із наявними філософськими концепціями, які розкривають поліфонізм та плюралізм філософського мислення; сформувати світоглядно-методологічну культуру студентів; прилучення до філософської культури на основі систематичного вивчення традицій світової філософської думки і її сучасного стану; формування філософського типу мислення, що забезпечує орієнтацію людини в умовах сучасної динаміки суспільних процесів; розкриття і розвиток інтелектуально-розумового потенціалу людини, що сприяє становленню духовності, активності, адаптивності, усвідомленості майбутнього фахівця у виборі смисложиттєвих цінностей.

*Основними завданнями навчальної дисципліни є:*

- навчити студентів аналізувати філософські погляди та концепції;

- оперувати основними поняттями,
- обґрунтовувати нові думки,
- критикувати хибні судження,
- розкривати зв'язки між явищами,
- виявляти й аналізувати суперечності,
- бачити життя в постійній зміні та розвитку;
- спонукати студентів до самостійної роботи з джерелами та філософського способу мислення.

### ***Знання:***

- понятійно-теоретичний апарат філософських знань (поняття, закони, теорії, метод, методологія та логіка пізнання і діяльності);
- загальні особливості та основні етапи становлення і розвитку світової філософії та філософської думки в Україні;
- предмет, структуру та основні функції філософського знання;
- ключові філософські проблеми та сучасні підходи до їх вирішення;
- суть взаємодії філософії та медицини та головні медико-філософські проблеми

### ***Розуміння:***

- порівняння різних підходів до розв'язання актуальних соціальних і гуманітарних проблем;
- аналізу та сприймання текстів, що мають філософський зміст;
- виявлення та обґрунтування ціннісних засад різних видів діяльності;
- виявлення вербальних і невербальних засобів маніпуляції;
- застосування форм і засобів сучасного філософського дискурсу для обґрунтування власного світогляду, вдосконалення особистої культури міркувань

### ***Застосування знань (вміння):***

- знаходити, класифікувати та аналізувати інформацію з різних джерел;
- встановлювати зв'язок між окремими твердженнями в загальній системі поглядів і переконань;
- розпізнавати типові помилки в аргументації;
- дискутувати на запропоновані теми;

**Аналіз:**

упорядковувати набуті знання у вигляді доповіді, реферату або есе; наукової статті або тез доповіді.

**3.СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

| Назви змістових модулів і тем                      | денна форма |              |      |           |
|----------------------------------------------------|-------------|--------------|------|-----------|
|                                                    | усього      | у тому числі |      |           |
|                                                    |             | лекц.        | прак | сам. роб. |
| Тема 1. Предмет філософії. Філософія та світогляд. | 7           | 2            | 1    | 4         |
| Тема 2. Філософія Стародавнього світу .            | 7           | 2            | 1    | 4         |
| Тема3.Філософія Середньовіччя та Відродження.      | 7           | 2            | 1    | 4         |
| Тема 4. Філософія епохи Нового часу                | 5           | 2            | 1    | 2         |
| Тема 5. Філософія епохи Просвітництва.             | 7           | 2            | 1    | 4         |
| Тема 6. Німецька класична філософія: ідеалізм.     | 7           | 2            | 1    | 4         |
| Тема 7. Німецька класична філософія: матеріалізм.  | 5           | 2            | 1    | 2         |

|                                                          |           |           |           |           |
|----------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Тема 8. Філософська онтологія.</b>                    | 7         | 2         | 1         | 4         |
| <b>Тема 9. Свідомість як філософська проблема.</b>       | 5         | 2         | 1         | 2         |
| <b>Тема 10. Гносеологія.</b>                             | 7         | 2         | 1         | 4         |
| <b>Тема 11. Філософія науки та техніки.</b>              | 5         | 2         | 1         | 2         |
| <b>Тема 12. Антропологічна філософія в 19 ст.</b>        | 7         | 2         | 1         | 4         |
| <b>Тема 13. Особливості постмодерного філософування.</b> | 7         | 2         | 1         | 4         |
| <b>Тема 14. Філософські проблеми сучасності.</b>         | 7         | 2         | 1         | 4         |
| <b><i>Усього годин</i></b>                               | <b>90</b> | <b>28</b> | <b>14</b> | <b>48</b> |

#### **4.ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

##### **Тема 1. Предмет філософії. Філософія та світогляд.**

Походження світогляду, його структура та роль в житті людини: міфологія та релігія як перед філософські типи світогляду, їх особливості; специфіка філософського світогляду і особливості філософського мислення. Предмет філософії. Основні теми філософських роздумів. Головні напрями в філософії. Функції філософського знання. Структура філософії. Філософія, її сутність та призначення. Місце філософії у самопізнанні людини. Філософія та світогляд. Світогляд як духовно-практичний спосіб освоєння світу. Структура світогляду. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія. Філософія як теоретична основа світогляду. Специфіка філософського освоєння дійсності. Основне коло філософських питань.

Основні теми філософських роздумів: світ і людина, сутність і зміст людського існування. Проблема основного питання філософії. Філософія і наука. Функції філософії: світоглядна, гносеологічна, методологічна, аксіологічна, прогностична тощо. Місце та роль філософії у житті людини та сучасного суспільства.

## **Тема 2. Філософія Стародавнього світу.**

Релігійно-філософські вчення Стародавньої Індії. Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Конфуціанство та даосизм. Періодизація та особливості античної філософії: а) Досократичний період античної філософії, мілетська школа. Стихійна діалектика Геракліта. Елейська школа про рух і спокій. Піфагорійський союз); б) Класичний період розвитку античної філософії (Сократ, Платон, Аристотель); в) Філософія елліністичної доби: стоїцизм, епікуреїзм, скептицизм. Характерні риси філософії епохи Середньовіччя. Релігійний характер середньовічної філософії. Особливості формування християнської філософії. Період апологетики і патристики як перший етап становлення і утвердження християнської філософії (Квінт Тертулліан, Августин Блаженний). Середньовічна схоластика: номіналізм та реалізм. Проблема загальних понять у філософії номіналістів та реалістів. Проблема співвідношення віри та розуму у філософії Томи Аквінського. Ідейний зміст світогляду Ренесансу, його зв'язок з процесами формування буржуазних відносин у західній Європі. Італійський гуманізм (Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарка, Марселіо Фічіно, Піко делла Мірандолла). Північне Відродження та ідеологія Реформації. Філософські ідеї Миколи Кузанського. Натурфілософія Ренесансу (Дж. Бруно, М.Коперник, Галілео Галілей). Соціальні-політичні теорії Ренесансу (Ніколо Макіавеллі, Томас Мор, М.Монтень).

## **Тема 3. Філософія Середньовіччя та Відродження.**

Нові умови розвитку філософії. Від політеїзму до монотеїзму. Релігійний характер філософських пошуків. Патристика і схоластика. Онтологія, гносеологія, антропологія, етика та філософія історії в філософії середньовіччя. Проблема співвідношення віри і знання, цінностей земного життя і християнських ідеалів. Філософія епохи Відродження. Основний зміст епохи та його відбиття у філософському антропоцентризмі. Геліоцентризм, пантеїзм, органіцизм. Проблема людської особистості у гуманістичній філософській традиції епохи Відродження.

## **Тема 4. Філософія епохи Нового часу.**



Світогляд та філософія Нового часу. Новоевропейська програма побудови філософії науки. Методологічна традиція емпіризму (Ф Бекон, Дж. Локк, Дж. Берклі, Д. Юм). Раціонально-дедуктивна методологія (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц). Загальна характеристика німецької класичної філософії: її основні проблеми, досягнення, особливості. Розробка діалектичної теорії представниками німецької класики. Основні принципи діалектики. Основні закони і категорії діалектики. Ідеалістична діалектика Гегеля і матеріалістична діалектика марксизму. Діалектика і метафізика. І. Кант як родоначальник німецької класичної філософії. «Критика чистого розуму» Канта: «коперніканський переворот» в гносеології. Нова концепція суб'єкта пізнання, апіоризм, дуалізм в розумінні світу. Основні ідеї «Критики практичного розуму»: людина як громадянин двох «світів», проблема людської свободи, моральне вчення Канта, формулювання категоричного імперативу. Діяльно-творча основа буття в суб'єктивному ідеалізмі Й. Фіхте. Вчення про природу, ідея розвитку в філософії тотожності Ф. Шеллінга. Філософія абсолютної ідеї Г. Гегеля. Розробка діалектичної системи. Протиріччя між системою та методом в гегелівській філософії. Історичний розвиток загальнолюдської культури в філософії Гегеля. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха. Критика Фейєрбахом філософського ідеалізму і релігії, особливості його вчення про людину.

### **Тема 5. Філософія епохи Просвітництва.**

Основні ідеї філософії Просвітництва; матеріалізм Ламетрі; атеїзм Вольтера; соціальна філософія Ж.-Ж. Руссо; філософія Г. Сковороди). «Проект Просвітництва» та його подальша доля.

### **Тема 6. Німецька класична філософія: ідеалізм.**

Соціально-історичні умови виникнення німецької філософії; соціально-етична концепція І.Канта. Категоричний імператив; постулати практичного розуму критичне осмислення Кантом природи наукового пізнання; філософська система Г. Гегеля; діалектичний метод Гегеля; проблема трансформації культури у Гегеля (опредемечення, розпредмечення) ; особливості німецької класичної філософії; критична філософія І.Канта; ідеалізм Фіхте; філософська система Г. Гегеля).

### **Тема 7. Німецька класична філософія: матеріалізм.**

Атеїзм та антропологічна філософія Л.Фейєрбаха Л. Фейєрбах про сутність релігії; проблема відчуження в марксистській філософії та шляхи його подолання;. Методологія соціального пізнання в марксизм;. Тріумф та трагедія марксизму; матеріалістичне розуміння історії К. Маркса; соціальна філософія марксизму

### **Тема 8. Філософська онтологія.**

Онтологія буття, матерія, субстанція. Загальне уявлення про філософські категорії. Категорії буття, її сенс та специфіка. Буття світу як основа та передумова його єдності. Основні види і форми буття. Матерія як вид буття і філософська категорія. Сучасна наука про будову, властивості, спосіб існування матерії. Рух як спосіб існування матерії. Рух та його моменти – зміна та спокій. Основи форми руху матерії. Простір та час як атрибути матерії. Субстанціальна та реляційна концепції простору і часу. Відмінність поглядів на співвідношення матерії та свідомості. Різноманітність форм матеріалізму та ідеалізму. Проблема єдності світу та її вирішення в історії філософії.

### **Тема 9. Свідомість як філософська проблема.**

Проблема походження і сутності свідомості у релігії, філософії та науці. Природа свідомості: відображення та його форми. Ознаки, структура та рівні свідомості. Функції свідомості. Самосвідомість: властивості та функції. Психофізіологічні основи свідомості. Свідомість та мозок. Феномен несвідомого у психіці людини, його природа, структура і функції. Суспільна свідомість, її рівні та форми. Інтуїція як філософська та загальнонаукова проблема.

### **Тема 10. Гносеологія.**

Проблема пізнання в історико-філософському контексті. Сутність та структура пізнавального процесу. Проблема співвідношення суб'єкта та об'єкта пізнання. Чуттєвий рівень пізнання, його форми та особливості. Раціональний рівень пізнання та його форми. Діагностика як специфічна форма пізнання. Види пізнавальної діяльності: чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне пізнання. Проблема істини в пізнанні. Основні філософські концепції істини. Специфіка наукового пізнання, його рівні і форми. Гносеологія як сфера філософського знання, її предмет та основні категорії. Види і рівні знання. Проблема істини в пізнанні. Істина об'єктивна і суб'єктивна, абсолютна і відносна. Істина монологічна (наукова) і поліфонічна (філософська). Основні характеристики та критерії істини.

### **Тема 11. Філософія науки та техніки.**

Особливості сциєнтистської філософії. Наука як феномен цивілізації; типологія наук; позитивізм; критичний перегляд принципів і традицій класичної філософії на рубежі ХІХ-ХХ вв.; формування некласичної парадигми. Класичні та некласичні риси філософії. Основні проблеми сучасної методології науки; сучасне значення науки. Критичний перегляд принципів і традицій класичної науки на рубежі ХІХ-ХХ вв. та формування некласичної парадигми; некласичні риси філософії; постпозитивізм. Еволюція позитивізму ХІХ-ХХ ст. та специфіка етапів його розвитку; суттєві риси першого та другого позитивізму; логічний і

лінгвістичний неопозитивізм; проблематика аналітичної філософії Рассел, Поппер, Локатос. Структура наукових революцій (Т.Кун). Поняття «картина світу» та її історичні інтерпретації. Філософія техніки. Визначення техніки та її інтерпретація; техніка як феномен цивілізації; методологічні проблеми філософії техніки; проблема сутності техніки; роль техніки в сучасному суспільстві. Людина і техніка Само стійно .

## **Тема 12 . Антропологічна філософія в 19ст.**

Поняття і предмет філософської антропології. Проблема людини в історії філософії. Питання походження людини в сучасній філософській та науковій думці. Антропосоціогенез. Сутність та існування людини. Біологічне, психічне і соціальне в людині, їх єдність і взаємозв'язки. Зміст категорій «людина», «індивід», «індивідуальність», «особистість». Соціальні функції та соціальні позиції особистості. Цінність та сенс людського життя. Питання життя, смерті та безсмертя в контексті філософських, релігійних та наукових(медичних) підходів. Людина як предмет філософського осмислення. Основні концепції історичного походження, природи та сутності людини. Філософські проблеми антропосоціогенезу. Єдність природного, соціального і духовного в людині. Поняття індивіда, індивідуальності і особистості. Проблема життя і смерті, сенсу людського життя в духовному досвіді людства. Проблема людської свободи. Свобода і необхідність. Сутність фаталізму та волюнтаризму.

## **Тема 13. Особливості постмодерного філософування.**

Особливості французького структуралізму; проблема влади, як дисципліни; проблеми смертної кари, етика та естетика сексуальності; тематика мовних дискурсів М.Фуко бінарні опозиції. Філософія американського прагматизму. Проблема істини в прагматизмі. Етичний релятивізм Д'юї. Рорти та його розуміння істини.

## **Тема 14. Філософські проблеми сучасності.**

Особливості філософії премодерну; філософія епохи модерну; специфіка постмодерністської філософії як критичного мислення. Проблеми герменевтики (П.Рікер, Г.Гадамер). Проблема гуманізації сучасної науки. Проблема людини та ідеали «масового» суспільства» Х.Ортега-і-Гассет. Основні проблеми екологічної етики; особливості інформаційного суспільства; кризові явища сучасності.

## 5. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Головною метою семінарських занять є опанування здобувачів навчальної дисципліни, з можливістю подальшого застосування отриманих знань у навчальній, професійній та повсякденній діяльності.

### **Семінарське заняття 1.**

#### **Тема 1. Предмет філософії. Філософія та світогляд.**

*Метою опрацювання матеріалу є систематизація та закріплення знання студентів про специфіку філософії, історичні типи світогляду, основні теми філософських роздумів.*

#### **Основні поняття для опрацювання:**

Світогляд, форма суспільної свідомості, міфологія, релігія, філософія, мислення, буття, предмет філософії, функції філософії, історичні типи світогляду.

#### **Перелік основних питань.**

1. Походження світогляду, його структура та роль в житті людини: міфологія та релігія як перед філософські типи світогляду, їх особливості
2. специфіка філософського світогляду і особливості філософського мислення. Предмет філософії. Основні теми філософських роздумів.
3. Головні напрями в філософії. Функції філософського знання.
4. Структура філософії. Місце та роль філософії в сучасному світі

#### **Питання для самоконтролю:**

Назвіть історичні форми суспільної свідомості, основні теми філософських роздумів.

#### **Завдання на СРС:**

Назвіть історичні типи світогляду, функції філософії.

#### **Література:**

*Андрущенко В. П. Соціальна філософія : підруч. для вищ. навч. закл. : історія, теорія, методологія В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. 4-е вид., виправл. та доповн. - Київ : Юрінком Інтер, 2016. С 532 .*

*Івакін О.А. Філософія: Навчальний посібник О. А. Івакін – Одеса: Юридична література, 2004. С 280 .*

*Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій Петрушенко В. Л. Львів, Акрополь, 2001. С 280 .*

*Філософія : навч. посібник : рекомендовано МОН України за ред. І.Ф. Надольного. 7-ме вид., стер. - К. : Вікар, 2008. С534.*

### **Методичні рекомендації**

Необхідно визначити етапи, які проходить свідомість людства у своєму історичному розвитку. Розкрити зміст, структуру світогляду, філософію не як науку, а як форму світогляду, як спосіб самоусвідомлення людства. При цьому не слід забувати: світоглядне сприйняття формувалося за конкретно-історичних умов. Ми мусимо враховувати існування різних історичних типів світогляду, серед яких першим була міфологія. Будучи першою формою світогляду, міфологія містила в собі зародки усіх наступних форм суспільної свідомості (релігійні почуття, моральні переконання, естетичні і філософські та інші погляди). Слід брати до уваги й те, що міфологія лише започаткувала деякі світоглядні форми, але вона не змогла забезпечити усвідомлення всієї складності соціального життя, дійсного ставлення людини до світу і до самої себе. Саме наростаюча потреба в теоретичному осмисленні складного людського буття, сутності самої людини, її взаємозв'язку зі світом і знайшла реалізацію у філософії, що виникла. Потрібно зазначити, що історія людської думки не починається з філософського осмислення буття. Першими формами людської свідомості були міф, релігія, моральні норми, епос, котрі стали тим інтелектуальним підґрунтям, на якому виникла філософська думка. З ускладненням взаємозв'язків людини з умовами свого буття, взаємин між людьми виникала потреба в удосконаленні способів бачення і розуміння аналізованих явищ. Зростає необхідність у використанні світогляду як духовно-практичного способу освоєння людиною світу та самовизначення в ньому.

Розкриваючи зміст міфологічного світогляду, потрібно уникнути розповсюджені помилки, яка полягає в трактуванні його як фантазій, якими архаїчна людина намагалася боротися зі своїм страхом перед невідомістю. Насправді міфологія є відображенням реальності, але реальності особливого типу: це історично перша програма соціальної (а не природної, закодованої в генах) регуляції поведінки людей. Ядром цієї регулятивної системи є культ предків, що забезпечує єдність людської спільноти: ми всі одна родина, бо маємо спільних предків.

Розкрити специфіку релігійного світогляду найкраще вдасться через презентацію тих соціальних реалій, які вперше були усвідомлені людством саме у формі релігійних вірувань: це поняття ідеальної реальності й усвідомлення, що істинне буття людини – це її духовне буття; поняття особи, її свободи та відповідальності, а також поняття історії як шляху людства до Бога. Пояснюючи відмінність філософії від попередніх типів світогляду, слід

підкреслити, що спільний зміст усіх історичних форм світогляду – це вічні проблеми людського буття. Особливість їх осмислення на рівні філософського світогляду – це перехід від образного та символічного світосприйняття до абстрактно-понятійного, від опори на віру до логічно-доказового розуміння світу. Вивчаючи процес перетворення знань у переконання людини, необхідно осмислити роль сумнівів у світогляді та життєдіяльності людини, звернути увагу на наявність у духовному житті догматизму та скептицизму.

Необхідно визначити, що філософія не може будуватися за природничонауковими зразками. Вона має своє “поле” дослідження, свою міру точності і свою міру доведення. Для філософії основним предметом розгляду є, як відомо, найбільш загальні проблеми буття природи, людини, суспільство, їх відношення. Необхідно визначити предмет філософії в різні історичні часи. Слід зазначити, що філософія підтверджує свої знання, як правило, не окремими експериментами, а широкими засобами людської предметної діяльності – практикою як сукупністю матеріально-виробничої, суспільно-політичної, експериментально-наукової, чуттєво-споглядальної діяльності людини. Необхідно розглянути основні функції філософії: пізнавальну, світоглядну, онтологічну, методологічну, аксіологічну, культурно-виховну, гуманістичну, які тісно пов’язані між собою.

## **Семінарське заняття 2.**

### **Тема 2. Філософія Стародавнього світу.**

*Метою опрацювання матеріалу є закріплення знання здобувачами про специфіку філософії Стародавнього світу.*

#### **Основні поняття для опрацювання:**

Неортодоксальні та ортодоксальні школи, даосизм, конфуціанство, атомістичний матеріалізм, діалектика, антропоцентризм, кініки, кіренаїки, мегарики, епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, теоцентризм, номіналізм, реалізм, патристика, схоластика, неоплатонізм, пантеїзм, гуманізм, натурфілософія, геліоцентризм, соціально-утопічні теорії, реформація.

#### **Перелік основних питань:**

Релігійно-філософські вчення Стародавньої Індії. Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Конфуціанство та даосизм.

2. Періодизація та особливості античної філософії: а) Досократичний період античної філософії (мілетська школа).

3. Стихійна діалектика Геракліта. Елейська школа про рух і спокій. Піфагорійський союз); б) Класичний період розвитку античної

філософії. Апологетика, патристика, схоластика як основні напрямки середньовічної філософії.

### ***Питання для самоконтролю:***

Розгляньте проблеми буття, людини і суспільства в філософії Стародавньої Індії, Китаю, філософії античності.

### ***Завдання на СРС:***

Визначте в чому полягає сенс філософської полеміки між номіналізмом та реалізмом.

#### *Література:*

Івакін О.А. *Філософія: Навчальний посібник* О. А. Івакін . Одеса : Юридична література, 2004. С300 .

*Історія філософії: Підручник.* А.К. Бичко, І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. Київ : Либідь, 2001. С 167.

*Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології: Навчальний посібник за ред. Н. Хамітова.* – Київ, 2016.

Розова Т. В. Чорна Л. В. Людина. Культура. Філософія (проблема людини в європейській філософії). Книга 1: Підручник. Київ-Одеса : «Освіта України», 2015. С. 212.

*Філософія : навч. посібник : рекомендовано МОН України за ред. І.Ф. Надольного. 7-ме вид., стер. К. : Вікар, 2008. С 604 .*

## **Методичні рекомендації**

Необхідно визначити, що розвиток давньоіндійської філософії відбувався у рамках відповідних систем, або шкіл, які поділялися на дві великі групи: ортодоксальні (які визнавали авторитет Вед) і неортодоксальні (які не визнавали авторитету Вед). Більшість з цих шкіл були ортодоксальними і релігійними. До основних філософських шкіл належали: веданта, міманса, йога, ньяя, санкх'я, вайшешика. До неортодоксальних шкіл належить джайнізм, буддизм і школа чарваків-локаятиків. Філософські ідеї Індії, як і кожної культури, своїми витокami сягають міфологічного та релігійного світосприйняття. Джерелом давньоіндійської філософії є ведична література. Ведична література формувалась близько 900 років (1500 – 600 рр. до н. е.). Власне філософські ідеї формуються в так званому епічному періоді (600 – 200 рр. до н. е.). Вони вкорінені у ведичну збірку «Упанішади» (VIII – VI ст. до. н. е.), а на їх основі формуються філософські системи-даршани. Розглядаючи головну тенденцію в розвитку стародавньої індійської

філософії, необхідно відзначити, увагу яка приділялась проблемі людини і ставленню її до навколишнього світу. Одним з головних було питання про позбавлення людини від страждань. Більшість стародавніх індійських систем вбачають причину страждань у незнанні. Якщо б людина пізнала себе і оточуючий світ в його істині, вона зменшила б свої страждання або уникла їх зовсім. Отже, шлях до щастя лежить через пізнання. Слід, визначити головні риси давньоіндійської філософії: формування її на базі міфологічно-релігійного світогляду, своєрідне ставлення до Вед, споглядальний характер та слабкий зв'язок з наукою, змалювання духу як бездіяльного явища, виникнення логіки, побудова соціальної філософії на принципах етики страждань і щастя.

Необхідно розглянути давньокитайську культуру, її джерела, включаючи й специфіку філософського мислення. Основним джерелом духовної культури є «Книги китайської освіченості», вони написані в I тис. до. н. е. Це «Книга змін», «Книга пісень», «Книга порядку», «Книга гір і морів», «Книга весни і осені». До основних філософських шкіл, насамперед, належать: конфуціанство, даосизм, легізм.

Слід, визначити головні ідеї конфуціанства (VI – V ст. до н. е.), засновник Кун Фу-Цзи (Конфуцій), основну проблему його філософії – суспільне життя, моральні засади людських взаємин, виховання. Центральне питання його вчення – це порядок у суспільному житті, який базується на обов'язку. Проте ідеал порядку знаходиться у минулому. Культ минулого знайшов вираз у підпорядкуванню старшим. Шанування батька, повага до старших братів – необхідна норма добра і порядку. Кожна людина має жити на основі добрих звичаїв (“лі”). Взаємини підданого і правителя, підлеглого і начальника такі самі як взаємини сина та батька, молодшого й старшого братів. Такий порядок відповідає природі “дао” – світовому закону неба. Важливим принципом взаємин є принцип людяності (гуманізму) – “жень”, він виражає настанову “не робити іншим того, чого не бажаєш для себе”.

Необхідно розглянути головні ідеї даосизму, засновник Лао-Цзи. Центральне поняття – “дао” як «мати всіх речей», з нього походить все, що існує. Окрім того, дао – шлях, у якому все наперед визначено. Основою змін є суперечність між інь і ян. Вихідним принципом Лао-Цзи є принцип недіяння, невтручання в природний процес існування світу. Тому даосизм орієнтує людину на повернення до минулого “природного” стану життя людей. Звідси і моральний принцип поведінки, який полягає в “переможному недіянні”, невтручанні, аби не порушити природного ходу “дао”.

Розглядаючи головні ідеї легізму (VII – VI ст. до н. е.), слід звернути увагу на проблему політичного управління державою. Метою держави, згідно легізму є сильна влада, яка спрямована на перемогу над іншими народами задля створення імперії. Представник легізму Шан Янь вважав: причиною неправильних вчинків є поширення в державі “доброї й



людинолюбства”. Основа доброго життя є порядок, який утверджується законами й правилами, що диктує і впроваджує правитель.

Слід, підкреслити специфічні риси китайської філософії до яких можна віднести обожнювання неба, землі та всієї природи; антропологічна спрямованість китайської філософії, а також її моральне наповнення; у більшості шкіл превалювала практична філософія, пов’язана з проблемами життійної мудрості, моральності, управління.

Необхідно розглянути виникнення різноманітних філософських шкіл, напрямків в стародавній Греції (VI століття до нашої ери), яке було пов’язане з формуванням рабовласницьких суспільних відносин, розвитком торговельних, політичних, культурних зв’язків грецьких міст-держав між собою і країнами Сходу, особливо Єгипту та Вавилону. Центрами бурхливого розвитку ремесел, торгівлі, культури античності стали такі міста-держави, як Мілет і Ефес (Мала Азія). Саме тут, в цих містах-державках, і виникли перші філософські школи в стародавній Греції – Мілетська школа, яку заснував Фалес і Ефеська школа, яку започаткував Геракліт. Для цих шкіл характерними були стихійно-матеріалістичні тенденції. Фалес обґрунтував новий погляд на світ, суть якого полягає в тому, що всю його багатоманітність речей і явищ він звів до єдиної загальної першооснови – води. Все з води, стверджував філософ, і все в воду перетворюється. Вода з легкістю втілюється в різні речі, набуває різних форм. Основою всього існуючого наприклад, Анаксимандр вважав не воду, а якесь вічне, найбільш загальне, нескінченне начало. Помітивши взаємоперетворення чотирьох елементів, які були в основі усіх речей – води, повітря, вогню і землі, – він “не вважав жодного з них гідним того, щоб прийняти його за субстрат інших, але визнавав таким субстратом щось інше, відмінне від них. Цим іншим був апейрон – загальна, нескінченна, невизначена першоречовина, суміш усіх елементів, з котрих складається світ. Останнім видатним представником мілетської школи був Анаксімен. Він продовжував розвивати уявлення своїх попередників про першооснову світу. Усі речі, котрі ми бачимо і котрі нас оточують, стверджував філософ, виникають з повітря.

Необхідно розглянути вчення Геракліта Ефеського – творця античної діалектики. Його ідеї стали одним з величних досягнень давньогрецької культури. Напрямок, який він очолював в античній філософії, відіграв важливу роль в подальшому розвитку надбань Мілетської школи і діалектичного погляду на світ речей і явищ. Філософ виступив на захист своїх попередників (Фалеса, Анаксимандра, Анаксімена), їх уявлення про матеріальні начала всього існуючого, проти ідеалістичних та антидіалектичних вчень Піфагора і елейців – Парменіда, Зенона (кінець VI – початок V ери). Останні виражали інтереси реакційної аристократії і вели непримиренну боротьбу проти Мілетської філософської школи і Геракліта. Слід, визначити тенденцію повороту філософії від природи до людини.

Виразно вона виявляється у софістів (“софос” - мудрий). Вершиною античного матеріалізму був атомістичний матеріалізм. Атомістика була заснована Левкіппом, продовжена і поглиблена Демокрітом. Епікур продовжив вчення Демокріта і вніс до нього суттєві зміни. Якщо у Демокріта атоми рухаються у порожнечі, то у Епікура атоми довільно відхиляються від падіння по прямій, від лінії необхідності до свободи

Необхідно розглянути головні теми філософських роздумів Сократа, одного з найбільш відомих філософів стародавньої Греції, першого мислителя, який став родоначальником об’єктивного ідеалізму, спрямованого проти матеріалістичних вчень мілетської і ефеської філософських шкіл, автора так званого “сократичного методу”. Відмовившись від пізнання природи, Сократ зосереджувався на дослідженні етики, етичних проблем. Характерними рисами філософського вчення Сократа були: відмова від дослідження природи, віра в світовий дух, світовий розум, концентрація зусиль лише на самопізнанні, абсолютизація етичних проблем.

Слід, розглянути філософське вчення Платона - об’єктивний ідеалізм, оскільки світ речей, що чуттєво сприймається, сама матерія, розглядається ним як результат нематеріальних ідей, котрі передують речам і існують самі по собі, незалежно від людини і її свідомості. Як і елеати (Ксенофан, Парменід, Зенон), Платон вважав, що буття незмінне і вічне. Однак допускав його суперечливість. Він стверджував, що вищі види буття, такі, як рух і спокій містять у собі суперечності. Такі види буття: і єдині, і множинні; і вічні, і змінні; і рухливі, і спокійні. Подібні суперечності є необхідною умовою для спонукання душі до розмірковувань, пригадування. Методом виявлення суперечностей, котрі мають місце в уявленнях, є діалектика. Під цим поняттям Платон розумів, як і його вчитель Сократ, мистецтво ставити запитання, знаходити на них відповіді, дискутувати. Аристотель піддав платонівське вчення про ідеї глибокій, змістовній критиці. Йому належить крилата фраза: “Хоч Платон і істина мені дорогі, однак святий обов’язок наказує віддати перевагу істині”. Філософ не погоджувався з думкою Платона про те, що нібито ідеї утворюють особливий, надчуттєвий світ, котрому підпорядковується світ реальний. На противагу Платону Аристотель визнавав об’єктивне існування матеріального світу.

Необхідно розглянути закони формальної логіки Аристотеля: принцип недопустимості суперечностей, принцип виключення третього. Аристотель один із перших розробив і застосував у пізнанні такі методи дослідження, як індукція і дедукція – рух думки від часткового до загального (індукція) і від загального до часткового (дедукція); він створив вчення про силіогізми і їх правила; вперше визначив судження як форму думки, в котрій що-небудь стверджується чи заперечується; вперше здійснив класифікацію категорій логіки, визначивши десять таких категорій (сутність, місце, час, простір,

володіння, діяння, страждання). Одним з найбільш цінних надбань філософії Аристотеля є його вчення про різні види (форми) руху матерії. Він розрізняв шість таких форм: виникнення, знищення, перехід з одного стану в інший, збільшення, зменшення, переміщення.

Основними рисами античної філософії є наявність різноманітних шкіл, течій, напрямків, ідеї яких стали джерелом виникнення майже усіх пізніших типів світогляду; філософія яка була, як правило, органічно зв'язана з наукою; стихійна діалектика; оригінальність філософських ідей, самостійність філософського мислення взагалі; створення цілісної картини світу на основі уявлення про єдині начала буття (матеріальні та ідеальні).

### **Семінарське заняття 3.**

#### **Тема 3. Філософія Середньовіччя та Відродження.**

Метою опрацювання матеріалу є закріплення знання здобувачами про специфіку філософії Середньовіччя та доби Відродження.

#### **Основні поняття для опрацювання:**

Номіналізм, реалізм, патристика, схоластика, неоплатонізм, пантеїзм, гуманізм, натурфілософія, геліоцентризм, соціально-утопічні теорії, реформація.

#### **Перелік основних питань:**

1. Філософське значення Біблії.
2. Патристика.
3. Схоластика.
4. Гуманізм епохи Відродження.
5. Натурфілософія

#### **Питання для самоконтролю:**

Проаналізуйте релігійний характер філософії Середньовіччя та гуманізм Відродження.

#### **Завдання на СРС:**

Розгляньте взаємозв'язок філософії та мистецтва доби Відродження.

#### *Література:*

*Івакін О.А. Філософія: Навчальний посібник О. А. Івакін . Одеса : Юридична література, 2004. С300 .*

*Історія філософії: Підручник. А.К. Бичко, І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. Київ : Либідь, 2001. С 167.*

*Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології: Навчальний посібник за ред. Н. Хамітова. – Київ, 2016.*

*Розова Т. В. Чорна Л. В. Людина. Культура. Філософія (проблема людини в європейській філософії). Книга 1: Підручник. Київ-Одеса : «Освіта України», 2015. С. 212.*

*Філософія : навч. посібник : рекомендовано МОН України за ред. І.Ф. Надольного. 7-ме вид., стер. К. : Вікар, 2008. С 604 .*

### Методичні рекомендації

Необхідно розглянути розвиток філософської думки у V століті коли відбулася зміна греко-римської культури – феодальною культурою, світоглядною основою якої стало християнство. Все це знайшло відображення і в суспільній свідомості, зокрема у філософії. Остання стає служанкою богослів'я, а філософи стають, як правило, апологетами (захисниками) християнства. Слід, визначити філософську основу схоластичних вчень, а саме ідеї античної філософії, особливо Платона і Аристотеля про вічність “ідей”, про бога як рушійну силу, “форму усіх форм” і т.п. Важливе місце в середньовічній філософії займала боротьба номіналістів і реалістів з приводу природи загальних понять, так званих універсалій. За цією здавалось би абстрактною суперечкою таїлася суттєва філософська проблема, а саме, що чому передує: об'єктивно існуючі речі поняттям про них, чи, навпаки, поняття, котрі є продуктами мислення, передують самим речам; наше пізнання йде від речі до поняття, чи від поняття до речі. Слід відзначити, що тут, в зародку, вже містилися елементи емпіризму і раціоналізму, матеріалізму і ідеалізму, котрі отримали свій розвиток пізніше.

Необхідно розглянути одну з основних проблем середньовічної філософії – проблему співвідношення віри та знання. Пороте в подальшому розвитку філософської думки ставлення до співвідношення віри та знання змінюється. Найвидатніший із отців церкви Аврелій Августин (Августин Блаженний) у своїх творах уже розглядає можливості для того, щоб знайти надійну основу й правильний шлях пізнання. Метою пізнання, за Августином, є Бог, бо Він містить у собі істину, є найвищим благом і причиною будь-якого блага. Філософ висуває і докази існування Бога, таким чином він звертається до розуму людини, шукаючи в ньому опору для віри.

Неоплатонічна лінія панувала у середньовічній філософії протягом усієї доби патристики, і лише в період зрілої схоластики відбувся докорінний

поворот до нової моделі філософії, яку створив у XIII ст. Фома Аквінський. Основна ідея усіх його багаточисельних філософських праць, виданих згодом у 18 томах, – це підпорядкування філософії релігії, знання – вірі, істини – божественному одкровенню. Він відомий у церковному середовищі як теоретик богослов'я, котрий обґрунтував п'ять способів доведення буття бога.

Слід, визначити основні риси філософії Середньовіччя. Слід відзначити, що по рівню розвитку філософії, культури в цілому середньовічна філософія була кроком назад у порівнянні з античністю. Хоча падіння Римської імперії, перехід від рабовласництва до феодальних суспільних відносин, було прогресивним явищем в історії розвитку суспільства феодальний лад відкривав простір для подальшого прогресу у розвитку виробництва, науки, техніки, ремесел, культури, політичних та соціальних відносин. Головними рисами філософії Середньовіччя є: засилля в усіх сферах життя релігії; схоластика як спосіб філософствування; теоцентризм; геоцентризм; превалювання ідеалістичних напрямків у філософії; слабкі паростки матеріалізму.

Необхідно розглянути докорінну зміну світоглядних орієнтирів Відродження. Легітимізована в добу пізньої схоластики настанова на пізнання природи вилилася в низку відкриттів у сфері природознавства. Відродження звертається до античного ідеалу людини, в якому нова доба віднаходить надзвичайно важливі для себе характеристики: у ньому гармонійно поєднуються духовне й тілесне, тіло людини – це, так само, як і душа, творіння Боже, тому воно прекрасне і дане людині на добро. Утверджується право людини на щастя в земному житті. Формується нове поняття свободи: вона може виявлятися не лише у внутрішньому, духовному світі, але й у повсякденній практичній діяльності людини, її творчості, реалізації її таланту.

Нові моделі життя потребували також нових форм стосунків між людьми, тому філософська думка Відродження висуває принципово нові соціальні ідеї. Середньовічне суспільство являло собою жорстку ієрархію, в якій доля кожної людини від народження до смерті була визначена її місцем на щаблях цієї ієрархічної системи. Нова система цінностей, навпаки, орієнтується на ідею рівності всіх людей: виникають перші утопічні теорії – їх висувають Томас Мор, Томмазо Кампанелла. Слід, розглянути соціальну філософію Н. Макіавеллі, Е. Роттердамського, соціально-утопічні теорії Т. Мора і Т. Кампанелли.

Необхідно розглянути натурфілософію Відродження (філософію природи) – пантеїзм, ототожнення Бога і природи. На розвиток філософії в цей період значний вплив мав відомий італійський філософ, теолог, географ, механік, астроном і математик, кардинал римської церкви – Микола

Кузанський. Істина, на думку філософа, досягається не в схоластичних, пустопорожніх дискусіях, а в процесі практичного досвіду, експерименту, вивченні природних явищ. При цьому він віддавав перевагу математичним методам пізнання. Важливе місце у творчості Кузанського займали питання діалектики, яку він спробував відродити. Він доводив, що всі речі у світі мають зв'язок між собою і знаходяться у вічному русі і змінах, що «всі речі складаються з протилежностей» і що вони мають реальне існування.

Глибокі філософські роздуми стосовно походження природи, матеріальності світу, його об'єктивності, нескінченності і нестворенності, необхідно визначити у творчості видатного італійського вченого Джордано Бруно. Основні ідеї вчення Джордано Бруно: всесвіт єдиний, матеріальний, нескінченний і вічний. Те, що ми бачимо – лише мала частина світу. Д. Бруно утверджував матеріальну єдність світу і його об'єктивність – продовжував розвивати матеріалістичні традиції античної філософії. У той же час він стверджував, що “природа – це бог в речах”, тобто, поділяв позиції пантеїзму.

Корінний переворот в уявленнях про всесвіт, про рух планет, про Сонячну систему, здійснив видатний польський астроном Микола Копернік. М. Копернік встановив, що не Земля, а Сонце є центром нашої планетної системи і, таким чином, цілком відкинув, птоломейську теологічну концепцію як неспроможну.

Слід, зауважити, що нова епоха вимагала нових підходів до з'ясування особливостей формування держави, котра приходила на зміну феодальному державному устрою. Необхідно було визначити основні засади її розвитку і функціонування. Перший, хто звернув на це увагу, був Нікколо Макіавеллі. Ідеал держави Макіавеллі вбачав в Римській республіці, вважаючи останню найкращою формою правління, бо вона є втіленням ідеї сильної держави, здатної зберегти громадський порядок і стабільність. Макіавеллі намагався обмежити владу церкви і авторитет папи, вважаючи, що церква повинна у переслідуванні своїх корисливих інтересів і роздрібленості держави, що було перешкодою для об'єднання багатьох князівств в єдину державу, висловлював глибокі думки стосовно рушійних сил історичного процесу, вважаючи такими силами політичну боротьбу, пристрасті та матеріальні інтереси людей. Слід, визначити основні риси філософії Відродження: антропоцентризм, гуманізм, неоплатонізм, геліоцентризм натур філософія, пантеїзм, ідея всебічного розвитку людини, соціально-утопічні теорії.

#### **Семінарське заняття 4.**

#### **Тема 4. Філософія Нового часу.**

Метою опрацювання матеріалу є закріплення знань здобувачів про особливості філософії Нового часу.

### **Основні поняття для опрацювання:**

Метод пізнання, раціоналізм, емпіризм, сенсуалізм, французький матеріалізм, ідеалізм, агностицизм, антиномія, категоричний імператив, позитивізм.

### **Перелік основних питань:**

1. Світогляд та філософія Нового часу.
2. Новоевропейська програма побудови філософії науки.
3. Методологічна традиція емпіризму (Ф Бекон, Дж. Локк , Дж. Берклі, Д.Юм).

### **Питання для самоконтролю:**

Визначте основні напрями філософії Нового часу .

### **Завдання на СРС:**

Визначте в чому полягає індуктивно-дедуктивна методологія пізнання.

#### *Література:*

*Данильян О.Г., Тараненко В.М. Філософія: Підручник. Харків, 2011.105с.*

*Єршова-Бабенко І. В., Козобродова Д. М. Психомірність соціальної реальності в аспекті самоорганізації як предмету соціально-філософського і психосинергетичного аналізу : монографія Бондаренко М. О., Одеса : 2020. 224 с.*

*Історія філософії: Підручник. А.К. Бичко, І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. – Київ : Либідь, 2001.158с.*

*Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології: Навчальний посібник за ред. Н. Хамітова. – Київ, 2016.*

*Розова Т. В. Чорна Л. В. Людина. Культура. Філософія (проблема людини в європейській філософії). Книга 1: Підручник. Київ-Одеса : «Освіта України», 2015. 212с.*

*Йосипенко С. Філософія історії в історико-філософському дослідженні С. Йосипенко Філософська думка : Український науково-теоретичний часопис. 2007. № 1. 3-15с.*

### **Методичні рекомендації**

Необхідно визначити, що Новий час характеризується інтенсивним процесом розвитку знань про людину, природу, суспільство. Філософське пізнання по формі і змісту суттєво відрізняється від попереднього, виникають нові галузі наукових знань: соціальна статистика, демографія, політична економія; постає питання про використання математичних методів пізнання і прогнозування розвитку соціальних процесів. У суспільному знанні натуралізм зорієнтував дослідження на виявлення: загальних і біологічних визначень соціального; на пошуки істинної природи людини. Усе це знайшло відображення в концепціях: загальна теорія людини, теорія права, теорія естетики, теорія суспільного договору. Слід визначити основні риси, що притаманні філософії Нового часу: зв'язок з наукою; критика схоластики; впровадження в науку експериментальних і математичних методів дослідження; розробка і застосування в процесі пізнання методів індукції і дедукції; раціоналізм і емпіризм як визначальні напрямки філософії Нового часу; розробка вчення про людину і її невід'ємні права; просвітництво; розробка договірної теорії держави, вчення про її сутність та природне походження.

Необхідно розглянути основні напрями філософії Нового часу: емпіризм та раціоналізм. Першим філософом, котрий взявся за розробку наукового методу на основі матеріалістичного розуміння природи, був англійський філософ Френсіс Бекон. Він став родоначальником англійського емпіризму і всієї експериментуючої науки свого часу. Наукове знання, на думку Бекона, впливає не просто з безпосередніх чуттєвих даних, а саме з цілеспрямовано організованого досвіду, експерименту, котрий необхідно покласти також в основу природної філософії.

Рене Декарт є засновником дедуктивного методу пізнання і родоначальником філософського раціоналізму. Декарт сформулював чотири основні правила наукової дедукції: Перше правило – не визнавати істинним нічого, окрім того, що з очевидністю пізнається, що не підлягає сумніву. Цей сумнів не є переконанням в непізнаванності світу, а являє собою лише засіб для знаходження найпершого достовірного начала. Цим є знамените положення Декарта: “*cogito ergo sum*” – “мислю, отже існую”. Друге правило – розподіляти кожне утруднення, яке виникає в процесі пізнання на стільки частин, наскільки це можливо для їх кращого розв'язання. Третє правило – мислити необхідно логічно, по порядку, починаючи з предметів найбільш простих і тих, що легко пізнаються, щоб перейти від доведеного до ще не доведеного. Четверте правило – необхідно в процесі дослідження складати якомога повні огляди фактів, систем, гіпотез, предметів, їх властивостей – того, що вивчається, щоб бути впевненим, що нічого не пропущено. На думку Декарта, дотримання цих правил – гарантія того, що достовірні начала філософії будуть знайдені. Слід, розглянути філософські погляди Т. Гоббс, Дж. Локк, Б. Спіноза, Г. Лейбніца. Необхідно розглянути філософію видатних представників французького просвітництва, як Вольтер, Руссо, Гольбах, Гельвецій. Французька філософія XVIII ст. займає чільне місце в



історії європейської і світової культури завдяки діяльності французьких просвітників-енциклопедистів XVIII століття серед яких чільні місця займали видатні філософи-матеріалісти К. Гельвецій і П. Гольбах. Слід, розглянути основні теми їх філософських роздумів, а саме проблеми природи, людини і суспільства. Незважаючи на спробу зберегти у філософії Нового часу розуміння єдності духовного та матеріального початків, французькі філософи XVIII століття – П. Гольбах, К. Гельвецій, Д. Дідро, Г. Ламетрі роблять наступний крок у напрямі, започаткованому Декартом. Їх мета – пояснити природу, виходячи з сутності самої природи, з її фізичних законів. Тому вони повністю відкидають духовний початок: «не існує нічого, окрім матерії».

Якщо у пантеїстичній картині світу доби Відродження, а пізніше – в онтології Спінози, духовний початок, який проймає собою всі матеріальні речі та явища, був рушійною силою їх саморуху, самооновлення, то у французьких матеріалістів єдиними законами, що зумовлюють буття світу, є закони природи і, зокрема – закони класичної механіки, сформульовані І. Ньютоном. За першим законом класичної механіки, якщо на тіло не діють зовнішні сили, воно перебуває у стані спокою або рівномірного прямолінійного руху (який, по суті, є варіантом стану спокою). Таким чином, відірвавши матеріальну субстанцію від ідеальної, звівши першооснову всього сущого до рівня фізичного субстрату, що існує за законами фізики, французькі матеріалісти втратили основу для пояснення для саморозвитку світу, його безперервного руху. Цю непослідовність вони намагаються виправити, звертаючись до теорії деїзму (першопоштовху) – світ, за їхнім твердженням, одержав перший імпульс руху від Бога, проте надалі він рухається без Божого втручання за законами механіки.

## **Семінарське заняття 5.**

### **Тема 5. Філософія епохи Просвітництва.**

Метою опрацювання матеріалу є закріплення знань здобувачів про особливості філософії епохи Просвітництва.

#### **Основні поняття для опрацювання:**

Методології та субстанційних осов буття до проблем людського буття, буття суспільства, історії та перспектив людства .

#### **Перелік основних питань:**

1. Філософія французького Просвітництва.

2. Головні ідеї французького філософ-просвітника Вольтер Франсуа-Марі Аруе.
3. Просвітники (Шарль Луї де Монтескє, Жак-жак Руссо)
4. Французький філософ матеріаліст Дені Дібров.

### ***Питання для самоконтролю:***

Розгляньте лінійні та циклічні моделі історії. Проаналізуйте філософію історії

### ***Завдання на СРС:***

Визначте основні критерії епохи Просвітництва.

Визначте в чому полягає сенс людського буття.

#### *Література:*

Івакін О.А. *Філософія: Навчальний посібник* О. А. Івакін . Одеса : Юридична література, 2004. С300 .

*Історія філософії: Підручник.* А.К. Бичко, І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. Київ : Либідь, 2001. С 167.

*Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології: Навчальний посібник за ред. Н. Хамітова. – Київ, 2016.*

Розова Т. В. Чорна Л. В. Людина. Культура. Філософія (проблема людини в європейській філософії). Книга 1: Підручник. Київ-Одеса : «Освіта України», 2015. С. 212.

*Філософія : навч. посібник : рекомендовано МОН України за ред. І.Ф. Надольного. 7-ме вид., стер. К. : Вікар, 2008. С 604 .*

### **Методичні рекомендації**

Необхідно розглянути виникнення і природу свідомості. Згідно з дуалізмом у світі завжди існували дві самостійні субстанції - матерія і свідомість, незалежні одна від одної. Свідомість, як і матерія є вічною, вона не виникала і не народжувалась. П. Тейяр де Шарден вважав, що в земній матерії була замкнута деяка маса елементарної свідомості психічної енергії. Отже,

свідомість так само первісна як і матерія. В історичному розвитку філософської думки були також матеріалістичні концепції, які ототожнювали думку з нервово-фізіологічними процесами мозку. Спіноза розглядав свідомість (мислення) як всезагальну властивість атрибут матерії яка тільки кількісно різниться на різних рівнях її організації. Нова епоха в розумінні генезису свідомості була пов'язана з виникненням німецької класичної філософії. виходив з того, що свідомість особи (суб'єктивний дух) необхідно пов'язана з суб'єктом, залежить і визначається історичними умовами життя. Свідомість сучасної людини є продуктом історії, результатом багатовікового розвитку практичної і пізнавальної діяльності багатьох поколінь людей. Свідомість має не тільки свою соціальну історію, а й природну передісторію - розвиток своїх суто біологічних передумов.

зом об'єктивного світу», зумовлене, згідно з матеріалізмом, притаманною всій матерії властивістю відображення. Під відображенням розуміють властивість кожної матеріальної речі, взаємодіючи з іншими речами, змінюватися під впливом цієї взаємодії та зберігати інформацію про характеристики речей, які на неї діяли. Міра складності відображення залежить від рівня організації матерії. Спираючись на дані природничих наук, можна визначити відображення в неорганічній та в органічній природі, на рівні рослинного, тваринного життя та людини. Через таку взаємодію речей та явищ здійснюється передача енергії та інформації. Інформація передусім виражає міру впорядкованості системи, що взаємодіє з іншими.

Щодо особливості відображення в живих системах, слід зазначити, що вихідним пунктом його розвитку є подразливість і чутливість, яка здійснюється у формі збудження та вибіркової реакції організму. Взаємодіючи з середовищем, живий організм одержує життєво важливу інформацію. На найвищому рівні тваринного життя організм здатний відображати зв'язки чинників, значущих для виживання, і будувати свою поведінку, упереджуючи певні події в навколишньому середовищі. діяльність та соціальна організація, яка забезпечила принципово новий спосіб збереження та передачі інформації. У зв'язку з цим свідомість не пасивно споглядає світ, а є активним відображенням об'єктів дійсності, як вони постають у діяльності людини. . Необхідно розглянути філософію видатних представників французького просвітництва, як Вольтер, Руссо, Гольбах, Гельвецій. Французька філософія XVIII ст. займає чільне місце в історії європейської і світової культури завдяки діяльності французьких просвітників-енциклопедистів XVIII століття серед яких чільні місця займали видатні філософи-матеріалісти К. Гельвецій і П. Гольбах. Слід, розглянути основні теми їх філософських роздумів, а саме проблеми природи, людини і суспільства. Незважаючи на спробу зберегти у філософії Нового часу розуміння єдності духовного та матеріального початків, французькі філософи XVIII століття – П. Гольбах, К. Гельвецій, Д. Дідро, Г. Ламетрі роблять наступний крок у напрямі, започаткованому Декартом. Їх

мета – пояснити природу, виходячи з сутності самої природи, з її фізичних законів. Тому вони повністю відкидають духовний початок: «не існує нічого, окрім матерії».

Якщо у пантеїстичній картині світу доби Відродження, а пізніше – в онтології Спінози, духовний початок, який проймає собою всі матеріальні речі та явища, був рушійною силою їх саморуху, самооновлення, то у французьких матеріалістів єдиними законами, що зумовлюють буття світу, є закони природи і, зокрема – закони класичної механіки, сформульовані І. Ньютоном. За першим законом класичної механіки, якщо на тіло не діють зовнішні сили, воно перебуває у стані спокою або рівномірного прямолінійного руху (який, по суті, є варіантом стану спокою). Таким чином, відірвавши матеріальну субстанцію від ідеальної, звівши першооснову всього сущого до рівня фізичного субстрату, що існує за законами фізики, французькі матеріалісти втратили основу для пояснення для саморозвитку світу, його безперервного руху. Цю непослідовність вони намагаються виправити, звертаючись до теорії деїзму (першопоштовху) – світ, за їхнім твердженням, одержав перший імпульс руху від Бога, проте надалі він рухається без Божого втручання за законами механіки.

## **Семінарське заняття 6.**

### **Тема 6. Німецька класична філософія: ідеалізм.**

Метою опрацювання матеріалу є закріплення знань здобувачів про особливості Німецької класичної філософії.

#### **Основні поняття для опрацювання:**

Методології та субстанційних основ буття до проблем людського буття, буття суспільства, історії та перспектив людства .

#### **Перелік основних питань**

1. Критична філософія І.Канта;
2. Філософське вчення Г. Гегеля.
3. Філософська система Л.А.Фейєрбаха.

#### **Питання для самоконтролю:**

Проаналізуйте історико-філософські рецепції проблеми буття людини і буття природи. Розгляньте класифікацію форм руху, матерію і рух, рух і саморух.

## Завдання на СРС:

Проаналізуйте сучасні уявлення про будову матерії та матеріальну єдність світу, про простір і час.

*Література:*

*Данильян О.Г., Тараненко В.М. Філософія: Підручник. Харків, 2011.105с.*

*Єршова-Бабенко І. В., Козобродова Д. М. Психомірність соціальної реальності в аспекті самоорганізації як предмету соціально-філософського і психосинергетичного аналізу : монографія Бондаренко М. О., Одеса : 2020. 224 с.*

*Історія філософії: Підручник. А.К. Бичко, І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. – Київ : Либідь, 2001.158с.*

*Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології: Навчальний посібник за ред. Н. Хамітова. – Київ, 2016.*

*Розова Т. В. Чорна Л. В. Людина. Культура. Філософія (проблема людини в європейській філософії). Книга 1: Підручник. Київ-Одеса : «Освіта України», 2015. 212с.*

*Йосипенко С. Філософія історії в історико-філософському дослідженні С. Йосипенко Філософська думка : Український науково-теоретичний часопис. 2007. № 1. 3-15с.*

## Методичні рекомендації

Необхідно розглянути філософське осмислення буття яке дається онтологією. Онтологія – це вчення про суще, про першооснови буття, система найзагальніших понять, за допомогою яких здійснюється досягнення дійсності. Розглядаючи проблему буття, філософія виходить із того, що світ існує. Філософія фіксує не просто існування світу, а більш складний зв'язок всезагального характеру: предмети та явища світу. Необхідно визначити основні форми буття, серед яких розрізняють: буття речей і процесів, буття людини, буття природи, буття духовного, буття соціального.

Людину необхідно уявляти не просто у світі, а у світі історії природи та суспільства, в системі суспільних відносин, які значною мірою визначають характер її ставлення до природи. Людина в процесі активної цілеспрямованої діяльності перетворює природу на світ свого буття. Категоріальна визначеність світу полягає насамперед у його фундаментальних властивостях: цілісності, саморозвитку, конкретній всезагальності.

Так, цілісність світу знайшла відбиток у проблемі єдності світу, ґрунтуючись на моністичних, дуалістичних, плюралістичних поглядах, а характеристика саморозвитку світу пов'язана з питаннями його виникнення і становлення, пізнанням Всесвіту, природи, людини, їх причинності та доцільності.

Типологія світу, в якій людина – це мікрокосм, а Всесвіт – макрокосм, бере початок з міфологічного ототожнення природного та людського буття. Пізніше в цю типологію було включено сакральний світ символічного буття, так званого ставлення Богу до світу. З появою людини на вищому етапі розвитку матерії структура буття зазнає докорінних змін. Наявність людського світу позначається перед усім на типології світу, який поділяється на: матеріальний, духовний, об'єктивно-реальний, суб'єктивно-ідеальний.

Адекватне розкриття проблеми існування світу стає можливим завдяки активізації таких форм світовідношення, в яких людина, виходячи за межі наявного буття, творить світ свого буття. Виділяючи головні сфери буття, слід враховувати, що різмаїття явищ, які входять у ці сфери, об'єднані певною загальною основою.

Слід, розглянути чотири головні тенденції розуміння субстанції у класичній філософії: субстанція - непроникний і тривкий фізичний субстрат всіх речей. Це – натуралістичний підхід до першооснови, або матеріалізм.

У філософії Стародавньої Греції субстанція – це конкретна природна стихія: вода, повітря, вогонь або їх сполучення. Завершеного вигляду натуралістична традиція набирає лише у філософії Нового часу у творах Дідро, Ламетрі, Гольбаха: усе, що ми називаємо дійсністю, світом, є скупченням елементарних тілесних частинок–атомів та їхніх сполук – молекул. Психічні явища є відображенням зовнішнього світу та повністю зумовлені подіями, які відбуваються в ньому. Матеріалістичний підхід до буття найоптимальніше вписується в схеми здорового глузду та природничо–наукового мислення: існують факти, незалежні від нашої волі, і ми змушені на них зважати і до них пристосовуватися. Разом з тим, матеріалізм залишає поза увагою як другорядний той факт, що буття, це – реальність, яка існує в нашому сприйнятті.

Абсолютний ідеалізм стверджує, що речі існують, і ми сприймаємо їх відповідно до загальнообов'язкових універсальних закономірностей, але ці закономірності – це, по суті, закони логіки, які мають ідеальну природу. За Платоном, кожна річ має свій ідеальний першообраз, ідею. Ідеї речей і є їх істинним буттям. Гегель розглядає буття світу як процес розгортання Абсолютної ідеї, в якій закладено універсальну схему творчої діяльності Світового духу. У філософській системі Гегеля реалізований принцип тотожності мислення та буття: буття є мислення.

Дуалізм (від dualis – двоїстий): буття двоїсте у своїй основі. Він визнає матерію і дух рівноправними першоосновами, які не можуть бути зведені один до одного. Один з найвизначніших представників дуалізму – Р. Декарт. На його думку, буття поділене на дві субстанції: протяжну – тілесну та мислячу – дух (свідомість). Проблему їхнього взаємовідношення в людині Декарт вирішує за принципом психофізичного паралелізму: психічні та фізичні процеси існують поруч, не впливаючи один на одного.

Паралелістичний монізм. Представники цього напрямку розв'язують проблему зв'язку фізичного і психічного через тлумачення сутності буття як єдиної нескінченної абсолютної субстанції, яка не є ні духом, ні матерією, але поєднує в собі якості матерії і духу як свої атрибути. Таке розуміння, відстоював зокрема, Б. Спіноза. Його вчення про субстанцію як таку, що для свого існування не потребує нічого іншого, як «причину самої себе», ґрунтується на ідею єдності буття. Принциповий поворот у розумінні проблеми буття відбувся у філософії І. Канта. Кант приходить до усвідомлення безперспективності натуралістичної онтології: учення про буття як таке, поза його співвіднесеність з людиною, її знаннями, вчинками, здатністю оцінки – позбавлене змісту. Адже те буття, з яким має справу філософія, – не буття світу самого по собі, а буття людини в цьому світі, і світу – в людині, в її свідомості. Природа, “природне середовище” мають важливе практичне та психологічне значення, оскільки в них акцентується увага на тій частині світу, центром якої є людина і яка є сферою її проживання, об'єктом вивчення та перетворення. У цьому аспекті природа як складова частина світової цілісності становить основу буття людини та суспільства, предмет людської діяльності, середовище людського існування. Протилежне поняттю “природа” – поняття “культура”. Культура є природою, що перетворена людиною. Діяльність людини тому можна розглядати як перетворення природного, натурального в культурне, штучне. Саме у цьому перетворенні природи знаходить прояв сутність людського існування у світі. Людина своєю діяльністю протиставлена природі, але водночас вона є частиною і породженням великої “матері-природи”. Природа є пов'язаною сама з собою, оскільки людина є її частиною. Тому культурній історії людства передувала природна передісторія, в процесі якої склалися природні передумови суспільного життя.

Але природа для людини – не лише умова її існування, не тільки сфера її перетворюючої діяльності. На цих засадах виникають і розвиваються й інші форми відносин людини з природою, зокрема, крім практичного, пізнавального відношення, яке реалізується у формі передусім природничих наук, оціночне ставлення до природи, яке має відображення у поняттях блага, краси, добра тощо. У сучасному світі людина вперше за свою історію змушена також брати на себе відповідальність за збереження тієї частини природи, яка включена до сфери розвитку продуктивних сил суспільства і стає дедалі

ширшою. Таким чином, людина, суспільство та культура водночас і протистоять природі, і органічно в неї входять. Така суперечність породжує різне розуміння взаємовідносин людини і природи.

Необхідно розглянути формування науково-філософського поняття матерії, складність організації матерії та її властивості. Матерія як філософська категорія визначає найбільш суттєві властивості реального буття світу – пізнаного і ще не пізнаного. До таких суттєвих ознак належать: цілісність, невичерпність, мінливість, системноупорядкованість та інше.

Слід, визначити, що системність як фундаментальна властивість матерії визначає методологію сучасного наукового пізнання. Розрізняють такі структурні рівні матерії: неорганічний (мікро-, макро-, мегасвіти); органічний; соціальний (особистість, родина, плем'я, народність, нація, клас, суспільство, людство). Отже, поняття матерії проходить складний шлях розвитку, постійно уточнюється, поглиблюється, збагачується новими властивостями, відображає рівень розвитку і знання людиною світу.

Узагальнене визначення категорії "матерія" має базуватися на тому, що є – об'єктивне реальне буття світу в часі, просторі, русі, детерміноване і пізнане людиною. До універсальних властивостей матерії марксизм зараховує її нестворюваність і незнищенність, вічність існування в часі та нескінченність у просторі, невичерпність її структури. Необхідно розглянути рух як універсальний спосіб існування матерії, зумовлений самою природою матерії. Так, марксизм наголошує, що матерії завжди притаманні рух і змінюваність, саморозвиток, перетворення одних форм в інші. Простір і час вважає загальними формами буття матерії, які поза матеріальними об'єктами не існують. Важливе місце в марксистському матеріалізмі посідає концепція універсальної детермінованості всіх матеріальних явищ, їх залежності від структурних зв'язків усередині матеріальних систем та зовнішніх впливів.

Необхідно також розглянути філософські категорії простір і час, за допомогою яких позначаються основні форми існування матерії. Філософію цікавить насамперед питання про відношення простору і часу до матерії, тобто, чи є вони реальними, чи це тільки абстракції (феномени свідомості).

Необхідно визначити історичну еволюцію поглядів на простір і час: Дж. Берклі і Д. Юм – розглядали простір і час як форми індивідуальної свідомості, І. Кант – як апріорні форми чуттєвого споглядання, Г. Гегель – як категорії абсолютного духу, І. Ньютон – як вмістилища, сучасна наука розглядає простір і час як форми існування матерії. Кожна частинка світу має власні просторово-часові характеристики. Розрізняють соціальний, історичний, астрономічний, біологічний, психологічний, художній, філософський зміст простору і часу.



## Семінарське заняття 7.

### Тема 7. Гносеологія

Метою опрацювання матеріалу є закріплення знання здобувачів про пізнання, методи та форми наукового пізнання.

#### Основні поняття для опрацювання:

Пізнання, раціональне і чуттєве пізнання, істина, методи наукового пізнання, порівняння, експеримент, аналіз, синтез, індукція, дедукція, формалізація, ідеалізація, абстрагування, моделювання, гіпотеза, концепція, парадигма, наукова теорія.

#### Перелік основних питань

1. Проблема пізнання в історико-філософському контексті.
2. Сутність та структура пізнавального процесу.
3. Суб'єкт та об'єкт пізнання. Діагностика як специфічна форма пізнання.
4. Види пізнавальної діяльності: чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне пізнання.

Проблема істини в пізнанні. Основні філософські концепції істини.

5. Основні характеристики та критерії істини. Специфіка наукового пізнання, його

рівні і форми.

#### Література:

*Данильян О.Г., Тараненко В.М. Філософія : Підручник. Харків, 2011.*

*Ємельяненко Г. Д., Абизова Л. В., Мозговий Л. І., Дубініна В. О. Філософія освіти і науки: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, аспірантів та викладачів філософських дисциплін. Слов'янськ: 2019. 365 с.*

*Івакін О.А. Філософія : Навчальний посібник О. А. Івакін Одеса: Юридична література, 2004. 280с .*

*Петрушенко В. Л Філософія: Курс лекцій Петрушенко В. Л. Львів, Акрополь, 2001. С 170 .*

*Філософія : навч. посібник : рекомендовано МОН України за ред. І.Ф. Надольного. 7-ме вид., стер. - К. : Вікар, 2008. С.534 .*

#### Методичні рекомендації

Необхідно визначити гносеологію яка має предметом свого дослідження сутність, закономірності та межі знання й пізнання. Вона прагне дати відповідь на питання: що таке пізнання, який його механізм та які його джерела? Чи можливе пізнання поза межами людського досвіду, тобто трансцендентально? Що є істина та який її критерій? Теорія пізнання – це розділ філософії, що вивчає природу пізнання, закономірності пізнавальної діяльності людини, її пізнавальні можливості та здібності. Головним у теорії пізнання є питання про відношення знання про світ до власне світу, чи спроможна наша свідомість давати адекватне відображення дійсності. Сучасна наукова гносеологія ґрунтується на таких основних положеннях, принцип об'єктивності, принцип пізнаваності, принцип активного творчого відображення, принцип діалектики, принцип практики, принцип історизму, принцип конкретності істини. Слід, розглянути основні питання класичної гносеології: чи може людина пізнати світ? які засоби для цього вона має? що є істина?

Слід, розглянути такі варіанти відповідей:

За Г.Ф.В. Гегелем: пізнання можливе, воно реально здійснюється безперервно у процесі саморозвитку світу і не має меж, тобто сягає аж до граничних засад буття.

Агностицизм І. Канта: пізнання можливе, але лише до певної межі. Ми ніколи не матимемо гарантії, що наше знання є істинним.

Берклі, Юм: пізнання в принципі неможливе, те, що ми називаємо знанням про об'єктивні речі – це витвір наших власних відчуттів.

Розглядаючи II питання - які засоби має людина для пізнання?, слід визначити класичний підхід, який бере початок від філософії Аристотеля і стає домінуючим у філософії Нового часу, який стверджує: пізнання є адекватним відбитком предмета в розумі людини.

Емпіризм Ф. Бекона: Пізнання – це відображення об'єктивної дійсності у розумі суб'єкта, розум подібний до дзеркала: «Немає нічого у розумі, чого перед тим не було б у відчутті».

Раціоналізм Р.Декарта: знання – це результат діяльності розуму, абстрактного мислення. У пізнанні поєднати чуттєвість та гасіо у класичній філософії зміг лише Кант, проте некласична філософія буде змушена ще не раз повертатися до цього питання. Пізнання – процес цілеспрямованого, активного відображення дійсності в свідомості людини, зумовлений суспільно-історичною практикою людства.

Необхідно визначити основні форми чуттєвого та раціонального пізнання. Чуттєве пізнання: основні форми – відчуття, сприйняття, уявлення. Раціональне пізнання (за допомогою понять, суджень, умовиводів). Необхідно

розглянути проблему істини, яка завжди була серцевиною теорії пізнання. Класичне визначення істини дав Арістотель, визначивши істину як відповідність наших знань про дійсність. Сучасна матеріалістична теорія пізнання конкретизує традиційну концепцію істини через діалектичний взаємозв'язок понять: «об'єктивна істина», «абсолютна істина», «відносна істина», «конкретність істини», «заблудження».

Необхідно визначити зміст понять: «об'єктивна істина», «абсолютна істина», «відносна істина», «конкретність істини», «заблудження». Об'єктивна істина визначається як такий зміст людських знань про дійсність, який не залежить ні від об'єкта пізнання, ні від людини, ні від людства. Абсолютна істина – це такий зміст знань, який тотожний своєму предмету і який не буде спростований подальшим розвитком пізнання та практики. Абсолютність істини пов'язана з її об'єктивністю.

Необхідно розглянути методи наукового пізнання. У науковому пізнанні головна роль належить раціональному мисленню, яке перебуває у взаємодії з чуттєвим пізнанням. Слід, визначити класифікацію методів наукового пізнання, яка включає три головні групи: загальні (філософські); спільні наукові методи; спеціальні наукові методи. Спільні методи поділяють на три підгрупи: методи емпіричного дослідження; методи теоретичного дослідження;

Оскільки різноманітні філософські знання (ідеї, концепції, принципи тощо) виступають як регулятивні фактори людської пізнавальної діяльності, філософія виконує роль методології наукового пізнання. Зокрема це виявляється в розробці принципів моделей розвитку науки.

До емпіричних методів наукового пізнання належать: спостереження – цілеспрямоване сприйняття предметів дійсності для одержання безпосередніх чуттєвих даних про об'єкт пізнання (обмежений метод); експеримент – це спосіб чуттєво-предметної діяльності, коли явища вивчають за допомогою спеціальних умов, що забезпечують перебіг у чистому вигляді процесів. Теоретичні методи: аналіз – поділ предмета на його складові частини з метою їх всебічного вивчення; синтез (метод протилежний аналізу); індукція – метод, коли на підставі про окреме робиться висновок про загальне; дедукція – висновок від загального про часткове.

Слід, розглянути методи ідеалізації, абстрагування та моделювання. Особливості побудови моделей.

## 6. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Предмет та завдання філософії.
2. Основні функції філософії.
3. Філософія в системі суспільних наук.
4. Співвідношення особистісного та суспільного начала в людському бутті.
5. Філософія стародавньої Індії.
6. Філософія стародавнього Китаю.
7. Філософська проблематика в добу античності.
8. Філософія Середньовіччя.
9. Філософія Відродження.
10. Загальна характеристика філософії Нового часу.
11. Філософські ідеї в німецькій класичній філософії.
12. Основні напрямки світової філософії XIX ст.
13. Філософська думка XX століття.
14. Філософська думка в Україні.
15. Характерні риси української ментальності.
16. Поняття національної ідентичності.
17. Сучасна українська філософія.
18. Наукові концепції походження людини.
19. Праця, спілкування, мова - основні фактори антропосоціогенезу.
20. Діяльність, поведінка, спілкування.
21. Проблема відчуження людини.
22. Природні умови існування суспільства.
23. Праця і виробництво в житті людей.
24. Продуктивні сили і виробничі відносини.
25. Специфіка способу виробництва в інформаційному суспільстві.
26. Техніка та її роль у розвитку суспільства.
27. Поняття духовного виробництва.
28. Духовна діяльність.
29. Духовні виміри буття.
30. Матеріальне виробництво.
31. Проблема свідомості в філософії.
32. Форми суспільної свідомості.
33. Основні форми суспільної свідомості.
34. Проблема буття.
35. Основний зміст пізнавальної діяльності.
36. Методи та форми наукового пізнання.
37. Діалектика та метафізика.
38. Поняття ноосфери.
39. Держава як інститут політичної системи суспільства.
40. Матерія, рух, розвиток.
41. Поняття техніки, технології.
42. Еволюція філософських уявлень про єдність світової історії.
43. Проблема сенсу історії.
44. Різноманіття культур, цивілізацій у сучасному світі.

45. Сенс історії та основні підходи до його інтерпретації.
46. Ідея прогресу в філософії історії.
47. Сучасна цивілізація перед вибором перспектив розвитку людства.
48. Сенс людського буття.
49. Цінності та ціннісні орієнтації людини.
50. Глобальні проблеми сучасності.

## **7.ФОРМИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ**

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. При поточному контролі оцінці підлягають: рівень теоретичних знань та вміння працювати з науковою літературою, знання матеріалу, продемонстрованого у виконаних (як правило) індивідуальних завданнях; обґрунтованість висновків, а також самостійність та повнота вирішення практичних завдань та аналізу матеріалів; активність та систематичність роботи на заняттях; результати виконання домашніх завдань, тестів, експрес-опитувань тощо.

Форми проведення поточного контролю: усне опитування студентів, вирішення практичних завдань, тестові завдання (для зацікавленості у навчанні, розвитку здібностей студента може бути передбачено виконання інших, індивідуальних для кожного студента завдань).

Проміжний контроль проводиться після вивчення відповідних тем або блоку тем з метою з'ясування ступеню засвоєваності студентами відповідного об'єму опрацьованого та вивченого матеріалу та подальшої оцінки рівня отриманих знань. Форми проведення проміжного контролю: контрольна робота, колоквіум, експрес-контроль на лекціях, тестове опитування, співбесіда (усне спілкування).

Підсумковий контроль у формі екзамену.

## **8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ**

При використанні форми контролю у вигляді заліку враховується поточна, зокрема самостійна робота, наукова діяльність здобувача. Крім того, здобувач має надати відповідь на залікове запитання. Оцінка рівня знань

виконується за принципом "відповідь вірна" або "відповідь невірна". При вірній

відповіді виставляється оцінка "зараховано", при невірній, неповній відповіді виставляється оцінка "не зараховано".

При проведенні іспиту відповідь здобувача оцінюється таким чином:

Відмінно – повна вірна відповідь на всі основні (три) та додаткові питання;

Добре – повна вірна відповідь на 2 основні питання, неповна або не зовсім вірна відповідь на одне з основних питань та (або) додаткові питання;

Задовільно – повна вірна відповідь на 1 основне питання за умови неповної або не зовсім вірної відповіді на одне з основних питань та (або) додаткові питання, чи відсутність відповіді на одне з основних питань; не задовільно – відповідь відсутня або відповідь є помилковою на дві або три основні питання.

## 9 .ШКАЛА ЗА ECTS

| 100-бальною шкалою | Шкала за ECTS | За національною шкалою |               |
|--------------------|---------------|------------------------|---------------|
|                    |               | екзамен                | залік         |
| 90-100 (10-12)     | A             | Відмінно               | зараховано    |
| 82-89 ( 8-9)       | B             | Добре                  |               |
| 74-81(6-7)         | C             |                        |               |
| 64-73 (5)          | D             | Задовільно             |               |
| 60-63 (4)          | E             |                        |               |
| 35-59 (3)          | Fx            | незадовільно           | не зараховано |
| 1-34 (2)           | F             |                        |               |

## 10.РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

### Основна

1. Андрущенко В. П. Соціальна філософія : підруч. для вищ. навч. закл. : історія, теорія, методологія В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. 4-е вид., виправл. та доповн. - Київ : Юрінком Інтер, 2016. С 532 .
2. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Філософія: Підручник. Харків, 2011.
3. Ємельяненко Г. Д., Абизова Л. В., Мозговий Л. І., Дубініна В. О. Філософія освіти і науки: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, аспірантів та викладачів філософських дисциплін. Слов`янськ: 2019. 365 с.
4. Єршова-Бабенко І. В., Козобродова Д. М. Психомірність соціальної реальності в аспекті самоорганізації як предмету соціально-філософського і психосинергетичного аналізу : монографія / Бондаренко М. О., Одеса : 2020. 224 с.
5. Івакін О.А. Філософія : Навчальний посібник О. А. Івакін Одеса: Юридична література, 2004. 280с .
6. Йосипенко С. Філософія історії в історико-філософському дослідженні С. Йосипенко Філософська думка : Український науково-теоретичний часопис. 2007. № 1. 3-15с.
7. Петрушенко В. Л Філософія: Курс лекцій Петрушенко В. Л. Львів, Акрополь, 2001. 280с.
8. Салій А.В., Зінченко Н.О., Біланов О.С. Історія філософії. Друге видання (доповнене): навчальний посібник. Анатолій Салій, Наталія Зінченко, Олег Біланов. Полтава: Дивосвіт, 2018. 192 с.
9. Розова Т. В. Чорна Л. В. Людина. Культура. Філософія (проблема людини в європейській філософії). Книга 1: Підручник. Київ-Одеса : «Освіта України», 2015. 212с
10. Філософія освіти Philosophy of Education: науковий журнал. 2019, т. 24, № 1 Інститут вищої освіти НАПН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова, Київ: 2019. 280 с.
11. Філософія : навч. посібник : рекомендовано МОН України за ред. І.Ф. Надольного. 7-ме вид., стер. К. : Вікар, 2008. С 534 .

### Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://www.philosophia.org.ua> 17.05.2022
2. <http://www.philsci.univ.kiev.ua> (бібліотека факультету філософії Київського національного університету ім.Тараса Шевченка). 06.08.2022
3. <http://elenakosilova.narod.ru/1.htm1> (посилання на філософські сайти та бібліотеки).05.05.2022
4. <http://www.utm.edu/research/iep/> (філософська інтернет-енциклопедія англійською мовою). Для англomовних студентів: Basic (available at UMSA library): 06.08.2022

### ЗМІСТ

|                                                           |    |
|-----------------------------------------------------------|----|
| 1. Опис навчальної дисципліни .....                       | 3  |
| 2.Заплановані результати навчання .....                   | 4  |
| 3. Структура навчальної дисципліни .....                  | 6  |
| 4. Програма навчальної дисципліни .....                   | 7  |
| 5.Семінарські заняття .....                               | 13 |
| 6.Питання для самоконтролю.....                           | 36 |
| 7. Форми підсумкового контролю успішності здобувачів..... | 37 |
| 8.Критерії оцінювання .....                               | 37 |
| 9.Шкала за ECTS.....                                      | 38 |
| 10.Рекомендована літерата.....                            | 39 |



**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Ю.В. Маслова**

**ОСНОВИ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗНАНЬ**

**Методичні рекомендації до вивчення дисципліни**

(для студентів всіх спеціальностей)

*Українською мовою*

